

บทที่ 5

สรุป และข้อเสนอแนะ

ข้อสรุปจากการศึกษา

ท่ามกลางกระแสของการพัฒนาสมัยใหม่ เพื่อมุ่งหวังความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ได้ก่อให้เกิดผลกระทบตามมามากมายโดยเฉพาะกับสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในแหล่งน้ำสาธารณะต่าง ๆ และปัญหาขยะที่เหลือจาก ระบบอุตสาหกรรมและการดำรงชีวิตของมนุษย์ ดังนั้น ปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงยังคงเป็นประเด็นสำคัญที่ได้รับการหยิบยกนำมาพูดกัน ไม่ว่าจะเป็นในระดับประเทศ หรือในระดับโลก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่ใช่หน้าที่ของคนใดคนหนึ่ง เท่านั้นเพราะผลกระทบที่เกิดขึ้นทุกคนล้วนได้รับผลกระทบทั้งสิ้น การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม จำเป็นต้องอาศัยการจัดการอย่างบูรณาการระหว่างมิติต่าง ๆ ทั้งทางด้านสังคม และมิติทางด้านเทคโนโลยี เข้ามาประกอบกัน รวมถึงการเข้ามีส่วนร่วมของชุมชนเป็นอย่างมาก เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ซึ่งก็จำเป็นต้องอาศัยจิตสำนึก ในการที่จะสละเวลาเพื่อมาร่วมกันแก้ไข ไม่ว่าจะเป็นในส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบ ร่วมรับผลที่เกิดขึ้น อันจะเป็นตัวช่วยป้องกันความเข้มแข็งของชุมชนอีกด้วย การศึกษาการแก้ไขปัญหาน้ำเสียและขยะในชุมชนเขตเมืองนี้อาจจะเป็นเพียงตัวอย่างแห่งหนึ่งที่ประสบความสำเร็จในกระบวนการจัดการของชุมชนที่อาศัยอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำ ซึ่งก็อาจจะสามารถนำไปเป็นแบบอย่างในการแก้ไขปัญหาน้ำเสียในชุมชนต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำได้

การศึกษาเรื่อง กระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองแบบบูรณาการ : กรณีศึกษา การจัดการปัญหาน้ำเสียและขยะในชุมชนเขตภูพาน 3-4-5 เป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ให้ข้อมูลที่ได้แก่ อดีตผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชนคนปัจจุบัน สมาชิกภายในชุมชน หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมทั้งศึกษาจากเอกสาร การสนทนาแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยใช้แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์แบบจดบันทึกในภาคสนามและบันทึกโดยเครื่องบันทึกเสียง ผู้ศึกษาได้เข้าร่วมกิจกรรมและติดตามการดำเนินงานของชุมชน เพื่อทำความเข้าใจเบื้องต้นก่อนที่จะลงไปเก็บข้อมูลในพื้นที่ เก็บข้อมูลรายบุคคล บันทึกข้อมูลในแต่ละช่วงไปพร้อม ๆ กัน โดยอาศัยแนวทางทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วม และแนวทางต่าง ๆ เช่น แนวทางพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แนวคิดการทำนายนายเครื่องดักไขมันและนายนายจุลินทรีย์ เป็นระยะเวลา 3 เดือน ตั้งแต่เดือน พฤษภาคม

ถึงเดือน กรกฎาคม 2552 ที่เป็นทางการและลงไปสำรวจถึงความเป็นไปเป็นระยะ ๆ อีกหลายครั้งหลังจากออกจากชุมชนแล้ว ซึ่งการศึกษาสามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้

ประเด็นที่พบได้ชัดเจนว่า ช่วงของการเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลาของการพัฒนาของประเทศ ตั้งแต่ในช่วงของการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ช่วงปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ได้ส่งผลกระทบต่อแหล่งน้ำ ทั้งแหล่งน้ำที่เป็นคลองสาธารณะและ แหล่งน้ำในชุมชน เนื่องจากการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของจำนวนประชากรที่ย้ายเข้ามาเพื่อการหางานทำ ทำให้ทรัพยากรที่จำเป็นต้องใช้ วัสดุที่ใช้เป็นภาชนะในอุปกรณ์เครื่องบริโภคทุกอย่าง ล้วนส่งผลให้เกิดปัญหาน้ำเสียและปัญหาขยะ สัมมามาเป็นระยะเวลานาน คือ ตั้งแต่มีการย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนเกิดโพเาะ 3-4-5 ของครอบครัวเกตุลอย โดยในส่วนของการสรุปจะได้นำเสนอสรุปผลการศึกษา แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของชุมชนเกิดโพเาะ 3-4-5

บรรยายลักษณะความเป็นมาของชุมชนในช่วงการย้ายถิ่นฐานเข้ามาตั้งชุมชนใหม่ ของครอบครัวเกตุลอย สภาพภูมิประเทศ ที่ตั้งติดกับแหล่งน้ำสาธารณะ ซึ่งในอดีตการดำรงชีวิตของคนที่ย้ายมาในบริเวณนั้น ต้องอาศัยแหล่งน้ำที่เป็นคลองสาธารณะตั้งแต่การเพาะปลูก การคมนาคม เรียกได้ว่ามีความผูกพันกับแหล่งน้ำมานานมาก ดังนั้น แหล่งน้ำจึงมีความสำคัญมากต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ เมื่อแหล่งน้ำต้องเกิดมลภาวะเป็นพิษ สภาพน้ำเน่าเสีย เนื่องจากการขยายตัวของระบบอุตสาหกรรม และการเติบโตของความทันสมัย ทำให้เกิดการย้ายถิ่นฐานเข้ามาหางานทำ ของประชากรจำนวนมากในขณะเดียวกันชุมชนและสถานประกอบการต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นมากอย่างรวดเร็วทำให้ ไม่ได้มีการจัดทำระบบรองรับ จำนวนปริมาณคนมากขนาดนั้นไว้ก่อนล่วงหน้า ทำให้เกิดปัญหาขยะ และการปล่อยน้ำเสียอันเกิดจากการบริโภคใช้สอยในครัวเรือน ทำให้ แหล่งน้ำไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสารพิษที่ถูกปล่อยลงไปแหล่งน้ำได้ เกิดเป็นน้ำเน่าเสีย เกิดการตื่นขึ้นตามกาลเวลา การพังทลายของหน้าดินริมน้ำ การอุดตันของขยะและกิ่งไม้ใบหญ้าที่ไม่ย่อยสลาย การตื่นขึ้นของคลองสาธารณะอันเนื่องมาจากการก่อสร้างอาคารบ้านเรือน และอาคารพาณิชย์ต่าง ๆ ในขณะที่ชุมชนเกิดโพเาะ 3-4-5 เอง เจ้าของที่ดินก็พยายามปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลงจาก การดำเนินชีวิตโดยวิธีการดำรงชีวิตด้วยเกษตรกรรมทำนา ต้องปรับเปลี่ยนเป็นบ่อเลี้ยงปลา เพราะคาดว่าจะได้รายได้ดีกว่า จนกระทั่งปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่ให้เช่า สร้างบ้านเพื่อยู่ออาศัย ซึ่งจากการขยายตัวของเศรษฐกิจนี้เองที่มีส่วนทำให้เกิดการย้ายเข้ามาของผู้เช่าที่ย้ายเข้ามาเพื่อหางานทำ ทำให้สภาพน้ำได้ชุมชน ซึ่งปกติก็ไม่มีสภาพที่เน่าเสียอย่าง

รุนแรง เริ่มได้รับผลกระทบจากคนที่เข้ามาอยู่อาศัยจำนวนมาก จนถูกจัดเป็นชุมชนแออัด เกิดการปล่อยน้ำเสีย และทิ้งขยะ สัมสมเป็นเวลาหลายสิบปี สุดท้ายก็ทำให้น้ำเน่าเสียอย่างรุนแรง ส่งผลกระทบกับผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน มากขึ้นเรื่อย ๆ

สถานการณ์การเกิดปัญหาน้ำเสีย และปัญหาขยะในชุมชน ซึ่งสามารถสรุปเป็นประเด็นได้ว่า มาจากชุมชน และธรรมชาติ

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชุมชน โดยชุมชนเกิดไพบระ 3-4-5 เริ่มได้รับความร่วมมือจากคนที่เช่าอาศัยในชุมชน ตั้งแต่กิจกรรมช่วยกันปราบและป้องกัน ยาเสพติด เนื่องจากปัญหายาเสพติดส่งผลให้เกิดความเป็นอันตรายต่อผู้เช่าอาศัยในชุมชน จึงได้ดึงคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา เช่น คอยสังเกตการณ์เฝ้าระวัง และจัดตั้งตำรวจชุมชนโดยได้รับการสนับสนุนจาก สน. เขตพระโขนง ช่วยส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้ามาอบรมชาวชุมชน และจัดตั้งจุดคอยสังเกตการณ์หน้าชุมชน เพื่อเฝ้าระวังยาเสพติดโดยเฉพาะ ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้น ของการดึงคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในกิจกรรมอย่างอื่น คือ การแก้ไขปัญหา น้ำเสีย ใต้ชุมชน และปัญหาขยะในชุมชน ซึ่งก็เป็นปัญหาซึ่งคนในชุมชนต้องประสบแต่ไม่สามารถแก้ไขอะไรได้ เมื่อมีการเริ่มต้นในการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจังคนในชุมชนจึงพร้อมและเต็มใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมด้วย

ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนในการแก้ไขปัญหา น้ำเสียและปัญหาขยะในชุมชน

ในส่วนนี้ได้แบ่งเป็นช่วงเวลา ตั้งแต่ ตอนชุมชนยังไม่ประสบปัญหา ก่อนปี พ.ศ. 2504 ซึ่งเป็นช่วงการผลิตพอยังชีพ สภาพแวดล้อม ยังสมบูรณ์

ช่วงหลังปี พ.ศ. 2504 หลังการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ แห่งชาติ ฉบับที่ 1

ช่วงปี พ.ศ. 2510-2515 เริ่มเกิดความเปลี่ยนแปลงในการดำเนินชีวิต และการขยายตัวของเศรษฐกิจของประเทศ และการย้ายถิ่นฐาน ขยายครอบครัว ของครอบครัว เกตุลอย

ช่วงปี พ.ศ. 2515-2536 ช่วงของการเปลี่ยนแปลงในด้านอาชีพของครอบครัว เกตุลอย

ช่วงปี พ.ศ. 2536-2546 ช่วงการประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนอย่างรุนแรง

ช่วงปี พ.ศ. 2548 การเริ่มต้นแก้ไขปัญหาอย่างจริงจังและเป็นรูปธรรม การเริ่มเข้ามา มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาในชุมชน ของชาวชุมชนเกิดไพบระ 3-4-5

ช่วงปี พ.ศ. 2550-ปัจจุบัน การบูรณาการปัจจัยต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหา น้ำเสียและปัญหาขยะในชุมชนจนประสบความสำเร็จ

ส่วนที่ 2 เป็นส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลในการบูรณาการการแก้ไขปัญหาน้ำเสียและขยะในชุมชน

ซึ่งสามารถสรุปการบูรณาการได้เป็น 2 ส่วนด้วยกัน คือ 1. ในมิติทางด้านสังคม และ 2. มิติทางด้านเทคโนโลยี

1. การบูรณาการมิติทางด้านสังคม

ชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา สามารถทำการบูรณาการ กลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมได้ดี โดยสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อมุ่งให้เกิดการแก้ไขปัญหาและปัญหาขยะในชุมชนโดยได้ให้ความสำคัญในเรื่องของทรัพยากรบุคคล โดยการจัดการนั้นได้แบ่งระดับของกลุ่มต่าง ๆ ไว้ 3 กลุ่มด้วยกัน คือ

1. กลุ่มธนาคารขยะ
2. กลุ่มสัจจะออมทรัพย์
3. กลุ่มกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

และมีขั้นตอนในการจัดการทั้ง 3 กลุ่ม แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอนด้วยกัน คือ

1. ขั้นตอนการประชุมร่วมรับรู้ปัญหา
2. ขั้นตอนการแสวงหาวิธีการในการแก้ไขปัญหา
3. ขั้นการเรียนรู้ร่วมกันและแก้ไขวิธีการปฏิบัติตามวิธีที่เลือกให้สมบูรณ์ขึ้น
4. ขั้นการติดตามและประเมินผลงาน

นอกจากนั้นยังต้องคำนึงถึงการใช้อนุมาตรการทางสังคม โดยเฉพาะชุมชนเกิดไฟเระ 3-4-5 ซึ่งเป็นชุมชนที่มีเอกชนเป็นเจ้าของและสมาชิกในชุมชนเป็นผู้เช่าอาศัย ด้วยเงื่อนไขดังกล่าวทำให้เจ้าของที่ซึ่งอยู่ในฐานะประธานชุมชนสามารถกำหนดเงื่อนไขทางสังคม ด้วยการร้องขอความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนให้ช่วยกันดูแลสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างได้ผล ปราบปรามการฉ้อโกง เช่นนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงการบูรณาการทางสังคมอีกรูปแบบหนึ่งที่ภาคเอกชนโดยทั่วไปควรจะนำมาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมให้มากขึ้น

2. การบูรณาการมิติทางด้านเทคโนโลยี

ได้มีการบูรณาการ แนวคิดอันเป็นนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่ยังไม่มีใครเคยนำมาใช้ในชุมชน จากแนวทางพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยการใช้ผักตบชวาช่วยในการกรองสารพิษในแหล่งน้ำ ผนวกกับแนวความคิดจากประธานคนเก่า ในการจัดทำเครื่องดักไขมันเพื่อกรองเศษอาหารและไขมันก่อนที่ปล่อยน้ำทิ้งไปสู่แหล่งน้ำในชุมชนและคลองสาธารณะ และการบูรณาการนวัตกรรมใหม่ ๆ อย่างการทำน้ำยา EM เพื่อปรับสภาพน้ำให้เกิดความสมดุล โดย

การจัดทำเป็นระบบน้ำหยดเป็นจุด ๆ ทั่วทั้งชุมชน ประกอบกับการใช้สื่อเครื่องเสียงคอยประชาสัมพันธ์ ปลุกฝังความมีจิตสำนึกร่วมกัน การทำป้ายประกาศ คำขวัญเตือนใจ และสติ๊กเกอร์ติดที่กระจก รถยนต์ เพื่อเป็นการช่วยในการรณรงค์ให้เกิดการแก้ไขปัญหาของชุมชน เพื่อชุมชน และโดยชุมชนเอง

จะเห็นได้ว่า การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมสามารถทำได้ในหลาย ๆ วิธี และแต่ละวิธีการก็ไม่จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีขั้นสูงแต่เพียงอย่างเดียว ประชาชนและชุมชนที่สมาชิกมีรายได้น้อย ก็สามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่มีราคาถูกนำมาดูแลสิ่งแวดล้อมได้เช่นกัน ปรากฏการณ์ของชุมชนเกตุไพบูระ 3-4-5 จึงถือเป็นความสำเร็จของการพัฒนาชุมชนที่น่าสนใจ และสามารถนำไปเป็นแบบอย่างให้แก่ชุมชนโดยทั่วไปได้เป็นอย่างดี เพราะเทคโนโลยีที่นำมาใช้ ประชาชนทั่วไปสามารถผลิต/สร้างขึ้นเองได้ ควบคุมแก้ไขเองได้ ลักษณะเช่นนี้ถือว่าเป็นเทคโนโลยีที่เหมาะสมและมีความเป็นจริงที่สุดในการนำมาใช้แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

ในภาพรวม จะเห็นได้ว่า ในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นปัญหาในระดับใด ความสำเร็จในการแก้ปัญหาไม่ได้อยู่ที่ คน หรือเทคโนโลยีอย่างเดียวโดด ๆ แต่การแก้ปัญหาที่ได้ผลและมีความยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการทั้งในมิติทางสังคม (คน) และมิติทางเทคโนโลยี ที่จะต้องนำมาใช้อย่างผสมผสานและควบคู่กันไป

ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการใช้มาตรการทางสังคมมาใช้ในการสร้างการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะชุมชนที่มีเอกชนเป็นเจ้าของ
2. เพิ่มศักยภาพในการทำงานอย่างยั่งยืน ควรคิดถึงนวัตกรรมใหม่ ๆ ในการแก้ไขปัญหา น้ำเสียอย่างยั่งยืน โดยประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ให้ชุมชนสามารถสร้างเองได้ ควบคุมแก้ไขเองได้
3. เนื่องจากวัฒนธรรมสมัยใหม่เข้ามาทำลายระบบวัฒนธรรมดั้งเดิมเกือบหมด การรณรงค์เพื่อให้เกิดการตื่นรู้ ของกระแสความทันสมัยจึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรมองข้าม โดยใช้การประชาสัมพันธ์เป็นทางออกทางหนึ่งได้ โดยเริ่มตั้งแต่ครัวเรือนที่เป็นหน่วยย่อยที่เล็กที่สุด
4. ควรประสานฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้เกิดแนวคิดในการนำรายได้ที่เกิดจากกองทุนต่าง ๆ มาใช้ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น

5. ควรสร้างจิตสำนึกในเรื่องสิ่งแวดล้อมให้แก่ประชาชนและเยาวชนให้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีต่อชุมชน สังคม และโลก จึงควรจะมีการสร้างโอกาสการมีส่วนร่วมการเรียนรู้ ร่วมกันเพิ่มมากขึ้น